

Závěrečný příspěvek kolokvia přednesl Christian Cuxac, profesor na univerzitě Paris 8. Cuxacovo jméno je v anglosaském prostředí dosud málo známé jednak kvůli jazykové bariéře (Cuxac publikoval v angličtině relativně málo), a jednak kvůli osobité a komplikované terminologii, kterou Cuxac po řadu let systematicky vypracovával. To ovšem nic nemění na tom, že ve francouzském kontextu jde bezpochyby o nejvýznamnějšího specialistu na znakový jazyk (Cuxac v tomto oboru působí již od raných osmdesátých let) a především o autora velmi originálního lingvistického projektu, který se částečně vymezuje vůči W. Stokoeovi a v jehož rámci Cuxac kladl důraz na ikonicitu jakožto plnoprávný výrazový prostředek znakových jazyků dost dlouho předtím, než se stala předmětem zájmu lingvistů anglosaské provenience (jakousi sumou tohoto pohledu na znakový jazyk je Cuxacova monografie *La langue des signes française. Les voies de l'iconicité*, publikovaná roku 2000). O tom, že Cuxacova terminologie se pro přítomné francouzské lingvisty stala něčím zcela automatickým, svědčí i to, že bez její alespoň základní znalosti byla většina jejich diskusních příspěvků v podstatě nesrozumitelná. Ve velice rychle předneseném referátu – Cuxac toho měl na srdci hodně a tlumočníci nestíhali – autor shrnoval základní přínos Courtinovy doktorské dizertace (obhájené roku 1998) a zároveň ji zasazoval do dobového kontextu. V této souvislosti zmínil i několik pozoruhodných a v anglicky mluvícím světě málo známých reálií, především velmi nejednoznačnou postavu pozapomenutého Pierra Olérona, kterého by sice bylo přehnané považovat za průkopníka – z jeho textů lze celkem snadno vyčíst, že to, co označoval jako „mimeticko-gestový jazyk“ neslyšících (*le langage mimo-gestuelle des sourds*), za plnohodnotnou formu komunikace nepovažoval právě vzhledem k jeho vizuálně motivované povaze –, avšak zároveň ho znakový jazyk fascinoval natolik, že se pokusil sestavit jeho slovník v době, kdy v anglosaském světě nikoho ani nenapadlo, že by mohlo jít o předmět hodný pozornosti. Cuxacův příspěvek byl velmi náležitým zakončením celé akce (profesionálně zorganizované, hojně navštívené a samozřejmě tlumočené do LSF) jednak proto, že se vyjádřil ke Courtinovu projektu jako celku (a Cuxac, někdejší oponent Courtinovy dizertace, byl očividně v tomto smyslu osobou nejpopovolanější), a jednak proto, že pohled na znakový jazyk, v první části reprezentovaný především anglicky mluvícími lingvisty, konfrontoval se specifícností perspektivy francouzské.

Josef Fulka

Lipský workshop k projektu dokumentace ohrožených jazyků

Institut Maxe Plancka pro evoluční antropologii v Lipsku pořádal ve dnech 3.–4. listopadu 2011 workshop na téma „Potentials of Language Documentation: Methods, Analyses, and Utilization“, který byl jedním ze série workshopů spjatých s tzv. projektem DoBeS.

Akronym DoBeS v sobě skrývá název projektu Dokumentation Bedrohter Sprachen (Dokumentace ohrožených jazyků), který za významné finanční podpory nadace VolkswagenStiftung od roku 2000 realizuje velký mezinárodní tým lingvistů. Projekt přitom po institucionální stránce zaštiťuje zejména Institut Maxe Plancka pro psycholingvistiku v Nijmegeně.

Vznik DoBeSu je motivován známým předpokladem, že z přibližně 6 000 existujících jazyků do konce 21. století přežije jen polovina, podle některých odhadů dokonce jen desetina. DoBeS proto zahrnuje více než padesát dílčích projektů zaměřených na získávání různorodého materiálu z širokého spektra ohrožených jazyků. Přehled zahrnutých jazyků ve fázi sběru

Horizonty

probíhající do roku 2011 je k dispozici na stránkách projektu včetně jejich podrobného popisu; jedná se z větší části o jazyky z oblasti jihoamerické, oceánské a asijské. V roce 2011 došlo k dalšímu rozšíření dokumentovaných jazyků, mj. i o dolnolužickou srbštinu. V terénním výzkumu se získávají např. audio- a videonahrávky promluv v daném jazyce, ale i nahrávky zpěvu písní nebo předvádění rituálů, fotografická nebo jiná obrazová dokumentace apod. Zachycené promluvy se poté podrobně anotují ve speciálním programu ELAN: nahrávky jsou transkribovány, přeloženy do některého světového jazyka, opatřeny morfosyntaktickými značkami a dalšími komentáři k obsahu sdělení nebo různým jazykovým jevům. V této podobě jsou poté materiály uloženy v archivu, v němž se k nim doplňují další obecné informace, jako je příslušnost jazyka k jazykové rodině, jeho sociolingvistické rysy nebo informace o procesu dokumentace daného jazyka. Veřejná část archivu DoBeS je přístupná po registraci. Projekt DoBeS se tak staví vedle jiných velkých projektů, jako byl Světový atlas lingvistických struktur (WALS) nebo Atlas jazykových struktur v pidginech a kreolských jazycích (APiCS).¹

Dvoudenní workshop byl rozdělen do tří tematických panelů.² První panel představil nové metody a nástroje rozvíjené pro dokumentaci jazyků, nejen ohrožených. Z prezentovaných nástrojů zaujalo např. představení softwaru provádějícího s relativně dobrou úspěšností nesupervizovanou morfologickou analýzu malého korpusu ohroženého jazyka nebo nástroje pro automatickou analýzu audio- i videonahrávek, např. softwaru automaticky označujícího gesta. Druhý panel zahrnoval pojednání o vybraných jevech ze zkoumaných jazyků, přičemž většina přednášejících v tomto panelu se snažila ve svém příspěvku položit dostatečně obecnou otázku, k níž nabídli odpověď. V této části bylo jedním z výrazných příspěvků vystoupení Petera Trudgilla na téma, jak sociologické rysy určitého společenství ovlivňují v dlouhodobé perspektivě vlastnosti jazyka, jímž dané společenství mluví, především jeho komplexitu. Tato teorie sociolingvistické typologie, popsána i v Trudgillově monografii *Sociolinguistic Typology: Social Determinants of Linguistic Complexity*, vydané v roce 2011 v Oxfordu, podnítila na workshopu výraznou i kritickou diskusi ze strany terénních lingvistů. Třetí panel otevřel diskusi o možnostech využití DoBeSu různými typy uživatelů a o vhodných způsobech prezentace dat shromážděných v databázi pro rozličné účely. Tento panel byl hodný pozornosti jednak tím, jaké nejruznější uživatele DoBeSu předpokládal (např. astronomie studující kosmogonii v nahaných mýtech), a dále tím, že ukázal, jak netriviální je problém co nejvíce informací v archivu obsažených.

Lipský workshop byl sice primárně určen pro členy projektu DoBeS, kteří jej chápali jako příležitost k diskusi i o velmi praktických problémech spjatých s dokumentací ohrožených jazyků, o funkcích využívaného anotačního programu apod. Svým záběrem a hloubkou předkládaných otázek byl však workshop inspirativní i pro širokou odbornou veřejnost.

Za prvé bylo podnětné pozorovat, jak probíhá práce skutečně velkého celosvětového týmu spolupracovníků, jak musí být koordinována a kontrolována, aby celý projekt stále aspiroval na koherentní a mezi sebou srovnatelné výsledky.

1 Viz <[http://lingweb.eva.mpg.de/apics/index.php/The_Atlas_of_Pidgin_and_Creole_Language_Structures_\(APiCS\)](http://lingweb.eva.mpg.de/apics/index.php/The_Atlas_of_Pidgin_and_Creole_Language_Structures_(APiCS))> [cit. 19. 6. 2012].

2 Program dostupný z WWW: <http://www.eva.mpg.de/lingua/conference/2011_DOBES/pdf/PotentialsLgDocuLeipzigNov3-4.pdf> [cit. 17. 6. 2012].

© 2012/1-2

Tento aspekt byl fascinující tím spíš, že se jedná o tým výrazně interdisciplinární, kde je v průběhu let konání projektu nutná pravidelná komunikace mezi lingvisty sbírajícími a anotujícími jazyková data a programátory rozvíjejícími nástroje pro uchování, zpracování a analýzu těchto dat. Že sblížení obou perspektiv není vždy snadné, odhalil ostatně i samotný workshop.

A tím se dostáváme k poslední obecnější úvaze podněcené workshopem: Po více než desetiletém průběhu projektu se na workshopu v jeho druhé polovině rozběhla diskuse o tom, jaký je aktuálně hlavní účel projektu DoBeS. Zatímco část pracovníků na projektu získala dojem, že hlavní část sběru dat je provedena a nyní je vhodné síly a prostředky vložit do toho, aby jedinečný materiál mohl být srozumitelně prezentován veřejnosti tak, aby jí byl skutečně k užítku v budoucích výzkumech, křídlo terénních výzkumníků v čele s Davidem Gilem se snažilo důrazně připomínat základní smysl projektu, a to vlastní dokumentaci ohrožených jazyků, jichž stále zůstává nepopsáno mnoho, a proto by dokumentace měla i nadále probíhat co nejintenzivněji. Toto dilema nebylo na workshopu explicitně rozřešeno, avšak stejně jako celý workshop obohatilo účastníky o potřebné podněty k promýšlení vlastního odborného směřování.

Eva Lehečková a Jakub Jehlička

Workshop Conjunctions vs. Contextualizers: Between Clauses and Discourse Units

Ve dnech 18. a 19. listopadu 2011 proběhl na půdě Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze workshop s názvem Conjunctions vs. Contextualizers: Between Clauses and Discourse Units (ConCon). Organizátorky doc. Mirjam Friedová (Ústav lingvistiky a ugrofinistiky FF UK v Praze) a dr. Eva Lehečková (Ústav českého jazyka a teorie komunikace FF UK v Praze) zasvětily workshop nepříliš probádanému tématu z pomezí syntaxe a textové lingvistiky – spojovacím výrazům a kontextualizátorům a jejich funkci ve větě a v textu. Účast se zvanou přednáškou přijali Kiki Nikiforidou, docentka na univerzitě v Athénách a zaměřením především kognitivní lingvistka a lexikografka, a Arie Verhagen, profesor z holandské Leiden University, zabývající se zejména konstrukční gramatikou, intersubjektivitou a kauzalitou. První zvaná přednáška popisovala proces gramatikalizace diskurzivních částic v současné řečtině na příkladu polyfunkčního mluveného „pu“, původně časové a místní relativizační částice. Druhá, teoreticky zaměřená přednáška, představovala autorovu práci v oblasti modelů komunikace. Na příkladech diskurzivních spojení a kauzálních konstrukcí prof. Verhagen ukázal, že význam gramatických konstrukcí má často více společného s lidskou kognitivní a komunikační kapacitou (jeho pojetí intersubjektivit) než s pouhým popisem světa.

Na workshopu zaznělo kromě zvaných přednášek celkem 12 příspěvků od účastníků z různých zemí. Tematicky pestré byly čtyři proslavené příspěvky české – ve zkratce: Ondřej Pešek z Jihočeské Univerzity – metodologická studie nad argumentativními konektory v češtině a francouzštině; Pavlína Jínová z Matematicko-fyzikální fakulty UK v Praze – kauzální vztahy a jejich vyjádření v Pražském závislostním korpusu; František Martínek z FF UK v Praze – diachronní studie o vývoji částice „bud“; Eva Lehečková – užití kauzálních spojek a vyjadřování kauzálních vztahů v L2 na příkladu psané češtiny neslyšících). Dále se sešli a přednášeli badatelé zahraniční, ze zemí, jako je Německo, Rusko, Brazílie, Izrael či Japonsko. Příspěvky